

ELŻBIETA WRÓBEL

(Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie)

DOI: 10.18318/WIEKXIX.2016.49

SZEŚĆDZIESIĘCIOLECIE DZIAŁALNOŚCI ODDZIAŁU
TOWARZYSTWA LITERACKIEGO
IM. ADAMA MICKIEWICZA W CZĘSTOCHOWIE (1956–2016)

ODDZIAŁ Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza, działający w Częstochowie od grudnia 1956 roku, odegrał w życiu miasta rolę wyjątkową i szczególną. Poloniści szkół częstochowskich zrzeszeni w oddziale przez długi czas – zwłaszcza w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych minionego wieku – byli zarówno prekursorami, jak i liderami życia naukowego naszego miasta. Warto przypomnieć, że jeszcze w okresie międzywojennym nauczyciele niezwykle aktywnie włączyli się w życie kulturalne regionu, wyróżniając się swoim zaangażowaniem społecznym wśród miejscowej inteligencji. Zainicjowali wiele ważnych wydarzeń naukowych i kulturalnych¹.

POCZĄTKI: JÓZEF MIKOŁAJTIS

Swoją działalność społeczną i naukową rozpoczynali jeszcze w Częstochowie międzywojennej Józef Mikołajtis oraz Józef Wójcicki – poloniści, których zainteresowania naukowe i pasje badawcze zaważyły w znaczący sposób na funkcjonowaniu Oddziału Częstochowskiego TLiAM przez blisko trzydzieści lat. W gronie osiemnastu członków założycieli – obok już wymienionych – znaleźli się między innymi: Adolf Baranowski, Tadeusz Biskup, Joanna Chodemicka, Barbara Kubicka (wkrótce Kubicka-Czekaj), Ziemowit Mikołajtis, Jan Polakowski, Iwona Pułkownik, Maria Sołdrowska, Jadwiga Rogowska, Halina Szwarlik, Zbigniew Żmigrodzki². Zebranie założycielskie oddziału odbyło się 24 listopada 1956 roku w Bibliotece Miejskiej im. dr. Władysława Biegańskiego, z którą przez wiele lat środowisko poloni-

1 Zob. Z. Grzędzielski, J. Mizgalski, *Nauczyciele w Częstochowie II Rzeczypospolitej*, w: *Spółczesność Częstochowy w latach 1918–1939*, red. R. Szwed, W. Palus, Częstochowa 1997.

2 Cyt. za: J. Mikołajtis, *Kronika XXV lat pracy dla literatury. (W dwudziestopięcioletnie działalności Oddziału TLAM)*, „Prace Naukowe”, red. J. Mikołajtis i J. Wójcicki, t. 33/34. „Komunikaty Naukowe”, red. Z.J. Mikołajtis, A. Baranowski i A. Kunysz, R. 13/14, Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza Oddział w Częstochowie, Muzeum Okręgowe w Przemyśle, Częstochowa 1976–1980, s. 21. Autor tekstu, pisząc o Towarzystwie, stosował skrót TLAM.

stów częstochowskich aktywnie współpracowało³. Pierwszy zarząd oddziału w składzie: Józef Mikołajtis – przewodniczący, Józef Wójcicki – wiceprzewodniczący, Zbigniew Żmigrodzki – sekretarz oraz Jadwiga Rogowska – skarbnik, został zatwierdzony przez Zarząd Główny TLiAM pismem z 11 grudnia 1956 roku. Józef Mikołajtis kierował pracą oddziału aż do 1986 roku, a funkcję wiceprzewodniczącego przez cały ten czas pełnił Józef Wójcicki, którego w 1987 roku wybrano na przewodniczącego (sprawował tę funkcję blisko dwa lata).

W okresie 1956–1989 z grona osób aktywnie uczestniczących w pracach oddziału warto przypomnieć choć kilka nazwisk, również z kręgu władz oddziału: Maria Borys, Elżbieta Cichla-Czarniawska, Henryk Czarniawski, Wanda Dziadkiewicz, Czesław Erber, Aleksandra Gdesz, Leon Jelonek, Barbara Kubicka-Czekaj, Bronisława Kulka, Edmund Łągiewka, Barbara Łągiewka, Teresa Majak, Maria Pernal, Jan Polakowski, Stanisław Pospieszalski, Maria Rolska, Tadeusz Starczewski, Kazimiera Zdzisława Szymańska, Stanisław Tujak, Maria Wyporska, Maria Zajac, Zbigniew Żmigrodzki. Z pewnością praca wielu z tych osób na rzecz kultury i oświaty w Częstochowie zasługuje na odrębne omówienie⁴.

Oczywiście nie sposób wyliczyć wszystkich inicjatyw naukowych podejmowanych przez oddział, który opierając się na statucie TLiAM, starał się wypracować także własną strategię działania, uzależnioną od specyfiki życia społecznego oraz kulturalnego miasta⁵. Częstochowa początku lat sześćdziesiątych minionego wieku była bowiem pozbawiona wyższej uczelni humanistycznej o ambicjach naukowych, a zapoczątkowane w międzywojniu prace badawcze nad historią kultury miasta, zwłaszcza dotyczące życia literackiego, były kontynuowane tylko w niewielkim stopniu. Dokonania Józefa Mikołajtisa zasługują zatem na pełne uznanie. Pragnął on prowadzić nie tylko badania dotyczące literatury dziewiętnastowiecznej, w centrum naukowego zainteresowania oddziału postawił całą szeroko rozumianą kulturę Częstochowy oraz okolic, nie wyłączając z tego zakresu nawet współczesnych zjawisk życia literackiego. I nie będzie przesadą stwierdzenie, że Oddział Częstochowski pod przewodnictwem Józefa Mikołajtisa przeobraził się wręcz w sprawnie działający ośrodek naukowy badający historię miasta i regionu. Wiele artykułów i szkiców, które wyszły spod pióra członków oddziału, mimo że miały charakter bardziej publicystyczny niż naukowy, zapoczątkowało ważne badania regionalne (historia szkolnictwa, nekropolie częstochowskie oraz tradycje

3 Por. T. Majak, E. Wróbel, *Działalność Oddziału Częstochowskiego Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza w latach 1956–2006*, w: *Literatura i kultura w Częstochowie. Częstochowa w literaturze i kulturze*, red. E. Hurnikowa, E. Wróbel, A. Wypych-Gawrońska, Częstochowa 2009.

4 Zob. tamże, s. 15.

5 Zob. J. Mikołajtis, dz. cyt., oraz tegoż, *Rola Oddziałów Towarzystwa w życiu kulturalnym regionu na przykładzie Oddziału Częstochowskiego TLAM*, „Prace Naukowe”, red. J. Mikołajtis, J. Wójcicki, t. 35. „Komunikaty Naukowe”, red. Z.J. Mikołajtis, A. Baranowski i A. Kunysz, R. 15, Częstochowa 1979.

literackie miasta). Samodzielna działalność naukowa Mikołajtisa dotyczyła przede wszystkim literatury romantycznej, między innymi twórczości Juliusza Słowackiego⁶ oraz związków Zygmunta Krasieńskiego ze znajdującym się nieopodal Częstochowy dworkiem w Złotym Potoku⁷. Za ukoronowanie prowadzonych przez założyciela Oddziału Częstochowskiego TLiAM badań regionalnych bez wątpienia można uznać opublikowaną przez niego *Historię literatury ziemi częstochowskiej*⁸. Książka ta, mimo że od momentu swojego ukazania się w 1982 roku wzbudzała wiele uzasadnionych zastrzeżeń metodologicznych⁹, wciąż pozostaje jedyną pracą próbującą ukazać w sposób całościowy tradycje literackie miasta od średniowiecza do pierwszej połowy XX wieku.

Oddział pod kierunkiem Mikołajtisa przeprowadzał wiele akcji odczytowych poświęconych literaturze polskiej, skierowanych do szerokiej publiczności, i sesje naukowe o organizacyjnym rozmachu, którego mógłby pozazdrościć wówczas (i nie tylko) niejeden akademicki ośrodek. Na odczyty byli również zapraszani wybitni historycy i znane osobowości świata literackiego, na przykład Julian Krzyżanowski, Iwo Gall, Zenon Klemensiewicz, Zdzisław Libera, Jan Parandowski, Jerzy Starnawski (mocno wspierający osoby pracujące naukowo w Oddziale Częstochowskim), Czesław Zgorzelski, Jan Nepomucen Miller, Kazimierz Wyka, Paweł Hertz, Bogdan Zakrzewski oraz pochodzący z Częstochowy (absolwent II Liceum im. Traugutta i uczeń Mikołajtisa) Wiesław Paweł Szymański¹⁰.

W ROKU SŁOWACKIEGO (1959)

Z imponującym rozmachem zorganizowano w 1959 roku – Roku Słowackiego – uroczystości częstochowskie poświęcone autorowi *Kordiana*, wzorowane na działaniach Zarządu Głównego w Warszawie i mocno przez ówczesne władze Towarzystwa wspierane¹¹. Wydarzenia upamiętniające postać i twórczość Słowackiego w Częstochowie zdobyły uznanie całego środowiska polonistycznego skupionego w TLiAM. Ryszard Wojciechowski, relacjonując przebieg działań podjętych przez oddział, podkreślił ich wyjątkowy charakter:

6 Zob. A. Frania, *Józef Mikołajtis – zapomniany badacz Słowackiego*, „Rocznik Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza” 2002, R. 37.

7 Jeden z pierwszych tekstów poświęconych Złotemu Potokowi opublikował Mikołajtis na łamach lokalnej „Jednodniówki. Drugi Tor. Utwory Literackie”, wydanej w Częstochowie w kwietniu 1936 roku przez środowisko młodych literatów, w którym zajmował także pozycję lidera.

8 Zob. J. Mikołajtis, *Historia literatury ziemi częstochowskiej*, Częstochowa 1982. Książkę poprzedzała wcześniejsza praca: tegoż, *Dzieje literackie Częstochowy*, „Prace Naukowe”, t. 32, red. J. Mikołajtis i J. Wójcicki, Częstochowa 1974/1975.

9 Zob. Z. Żmigrodzki, *Cenne – ale czy naukowe?*, „Nad Wartą” 1970, nr 4; BEJOT [J. Badora], *Mieszane uczucia*, „Informator Kulturalny Województwa Częstochowskiego” 1981, nr 12.

10 Por. T. Majak, E. Wróbel, dz. cyt., s. 16–17.

11 Zob. J. Mikołajtis, *Obchody „Roku Słowackiego” w Częstochowie*, w: *W Roku Słowackiego*, Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza Oddział w Częstochowie, Katowice 1961, s. 9–30.

Szczególnie ciekawy dorobek miał Oddział Częstochowski, niezależnie bowiem od sesji (26 kwietnia), którą zainaugurował referat Juliana Krzyżanowskiego, zorganizowano, w okresie 12 kwietnia – 10 maja, wystawę ku czci Słowackiego. Cieszyła się ona dużym zainteresowaniem, będąc w Roku Słowackiego pierwszą bodaj w skali ogólnopolskiej tego typu imprezą. Oprócz tego cykl odczytów rozbudowano do 11 (wygłoszone: od 2 października do 11 grudnia), dobierając prelegentów nie tylko spośród historyków literatury, lecz także z grona literatów (Paweł Hertz) i ludzi teatru (Stanisław Witold Balicki, Iwo Gall, Mieczysław Kotlarczyk).¹²

A w samej Częstochowie obchody Roku Słowackiego niewątpliwie umocniły w odbiorze społecznym pozycję i prestiż naukowy środowiska polonistycznego skupionego w oddziale. Arkadiusz Frania postawił nawet tezę, że wydarzenia związane z tymi obchodami stanowią swoisty początek częstochowskiej polonistyki akademickiej¹³. Członkowie oddziału tworzyli środowisko, które mocno upominało się o powstanie w Częstochowie wyższej uczelni o profilu humanistycznym, marzyło nawet o uniwersytecie, czemu dawali wyraz w swojej publicystyce, między innymi Józef Wójcicki i Elżbieta Cichła-Czarniawska. W związku z tym w październiku 1957 roku powołano Studium Humanistyczne, które funkcjonowało z powodzeniem do czerwca 1968 roku. Działo ono na prawach wszechnicy i było przeznaczone głównie dla studentów Politechniki Częstochowskiej, pragnących uzupełnić swoje wykształcenie w zakresie nauk humanistycznych. Pomysłodawcą tej niezwykle oryginalnej i interesującej inicjatywy był Ziemowit Mikołajtis, a projekt przygotowali Maria Czaja i Zbigniew Żmigrodzki. Zajęcia prowadziły członkowie oddziału, wspierani przez zapraszanych do Częstochowy na wykłady historyków literatury. Józef Mikołajtis napisał:

W perspektywie lat trzeba stwierdzić, iż Studium Humanistyczne TLAM w Częstochowie dobrze zasłużyło się miastu i społeczeństwu Ziemi Częstochowskiej. Uzupełniło niedosyt wiedzy i wartości humanistycznych, odczuwanych przez dużą część społeczeństwa Częstochowy, [...] stworzyło swą pracą klimat i zapotrzebowanie społeczne na stałą uczelnię wyższą typu humanistycznego. Więc też, gdy potrzeby te zostały uznane przez władze centralne i ostatecznie zapadła decyzja, co do zlokalizowania uczelni tego typu w Częstochowie – Studium Humanistyczne TLAM w Częstochowie po 11 latach istnienia rozwiązało się...¹⁴

Zatem w pełni uzasadnione wydaje się traktowanie członków Oddziału Częstochowskiego TLiAM jako prekursorów i „ojców założycieli” polonistyki na Akademii im. Jana Długosza (dawnej Wyższej Szkoły Pedagogicznej).

SESJA ROUSSOWSKA (1962)

Kolejnym spektakularnym sukcesem Oddziału Częstochowskiego stała się międzynarodowa sesja naukowa, zorganizowana 26 listopada w 1962 roku z okazji 250.

12 R. Wojciechowski, *Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza w latach 1957–1961*, „Pamiętnik Literacki” 1962, z. 3.

13 Zob. A. Frania, *Słowacki u prapoczątków częstochowskiej polonistyki*, „Rocznik Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza” 1999, R. 34.

14 J. Mikołajtis, *Dwadzieścia pięć lat Oddziału Częstochowskiego TLAM. W służbie społeczeństwa i literatury...*, s. 11.

rocznicy urodzin Jean-Jacques'a Rousseau (współpraca m.in. z Ośrodkiem Kultury Francuskiej oraz ambasadą francuską). Sesja odbyła się w gmachu teatru częstochowskiego. Zofia Szmydtowa, reprezentująca Zarząd Główny TLiAM, doceniła podjęty trud ze strony oddziału, który mimo dysponowania skromnymi środkami potrafił przygotować wydarzenie kulturalne o takiej skali i znaczeniu¹⁵. W Częstochowie była też prezentowana wystawa poświęcona autorowi *Umowy społecznej*, przygotowana przez Ziemowita Mikołajtisa¹⁶. W opracowanej przez Stanisława Fitę i Dobrosławę Świerczyńską historii TLiAM doceniono znaczenie sesji częstochowskiej z listopada 1962 dla dzieła popularyzacji literatury obcych¹⁷. Wydarzenie to dobrze ukazuje rozmach i organizacyjną odwagę ówczesnego zarządu oddziału, niedającego się sparaliżować formułą ośrodka prowincjonalnego, co należy zawsze podkreślić, pisząc o pracy częstochowskich polonistów¹⁸.

WYSTAWY PAMIĘCI SEBYŁY (1964, 1966)

Z wielu sesji i odczytów poświęconych polskim pisarzom, zrealizowanych przez Oddział Częstochowski, warto również przypomnieć wystawę poświęconą Władysławowi Sebyle – poecie urodzonemu w Kłobucku (16 km od Częstochowy), zamordowanemu w Katyniu¹⁹. Zorganizowano ją w marcu 1964 roku przy zaangażowaniu Sabiny Sebyłowej w Miejskiej Bibliotece w Kłobucku. Dwa lata później, 23 września 1966 roku w II Liceum Ogólnokształcącym im. Traugutta otwarto dużą wystawę poświęconą poecie, skierowaną do szerszej publiczności, zwłaszcza młodzieży. Elżbieta Cichła-Czarniawska po latach wspominała:

Dla mnie silnym przeżyciem była sesja w 1966 roku, poświęcona Władysławowi Sebyle oraz wystawa związana z jego życiem i twórczością. Od dawna interesowałam się literaturą dwudziestolecia międzywojennego; poezja urodzonego w pobliskim Kłobucku członka grupy literackiej „Kwadryga” fascynowała mnie, zbliżało też do tej postaci podobieństwo losów i ostatniej drogi poety i mojego wuja Władysława, ofiar mordu dokonanego na polskich oficerach. Na sesji obecna była małżonka autora *Pieśni szczurołapa*, pani Sabina Sebyłowa z synem. Mogłyśmy swobodnie porozmawiać o tym, o czym jeszcze długo nie mówiono bez obaw. Myślę, że te wszystkie przeżycia odezwały się we mnie po latach i sprowokowały do napisania skromnej rocznicowej książki o Władysławie Sebyle (Lublin 2000).²⁰

Książka Cichli-Czarniawskiej o Sebyle, opublikowana po trzydziestu sześciu latach od tej sesji, stała się jej swoistym zwieńczeniem oraz najpełniejszym lite-

15 Wypowiedź Szmydtowej została przytoczona w sprawozdaniu (J. Mikołajtis, dz. cyt., s. 28).

16 Zob. katalog wystawy: „*Życie i dzieło*” Jana Jakuba Rousseau (250. rocznica urodzin, 1712–1962), Częstochowa 1962. Wystawę prezentowano od 26 listopada do 10 grudnia 1962 roku w ówczesnej sali PTTK (aleja Najświętszej Maryi Panny 41).

17 Zob. S. Fita, D. Świerczyńska, *Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza 1886–2006*, Wrocław 2006, s. 107–108.

18 Szerzej kwestie na ten temat – zob. T. Majak i E. Wróbel, dz. cyt., s. 23–24.

19 Autorzy scenariusza wystawy – Józef Mikołajtis, Sabina Sebyłowa i Józef Wójcicki – opracowali także skromny katalog *Wystawa: Życie i twórczość Władysława Sebyły*, Częstochowa 1966.

20 E. Cichła-Czarniawska, *Sumowanie znaków (wspomnienia, małe prozy, szkice)*, Lublin 2006, s. 99–100.

rackim podsumowaniem. Udział polonistów częstochowskich w przywracaniu pamięci o Sebyle jest współcześnie pamiętany i doceniany. Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza w Warszawie w grudniu 2012 roku przygotowało ekspozycję „Władysław Sebyła. Nokturn †1940”, której kuratorzy przypomnieli również o „Sebyle w Częstochowie”²¹.

Przy okazji przygotowań wystawy upamiętniającej Władysława Sebyłę narodził się pomysł zorganizowania przez Oddział Częstochowski Muzeum Regionalnego poświęconego życiu literackiemu i artystycznemu regionu częstochowskiego, popularnie nazywanego także – bez większego historycznego uzasadnienia – ziemią częstochowską²². Plany te nie zostały zrealizowane, ale ukazują, jak silnie oddział identyfikował się z życiem miasta, jego historią oraz terażniejszością.

MIKOŁAJTIS I „KOMUNIKATY NAUKOWE” (1961–1992)

Przypominając historię Oddziału Częstochowskiego w latach 1956–1989, nie sposób także pominąć wydawania przez polonistów częstochowskich własnego periodyku, dokumentującego prowadzone badania naukowe. W latach 1961–1992 wydrukowano czterdzieści trzy „Komunikaty Naukowe” – bo tak były popularnie nazwane²³. Są one niezastąpioną wręcz kroniką aktywności i pracy oddziału. Artykuły i szkice w nich zawarte reprezentują różnorodny poziom naukowy, warto jednak docenić trud, z jakim były przez oddział wydawane.

Józef Mikołajtis zdobywał pieniądze nie tylko na publikację każdego tomu „Komunikatów” od prywatnego sponsora. Przy organizacji wielu przedsięwzięć oddziału współpracował ze szkołami średnimi, Biblioteką Miejską, Muzeum Częstochowskim, teatrem, a lista darczyńców ofiarujących mu środki finansowe na rzecz działalności tworzy obecnie swoistą „kronikę życia gospodarczego” miasta. Był szczególnym pasjonatem nauki i doskonałym menadżerem kultury, którego sposób działania nie przestaje imponować, także dzisiaj. W 1986 roku Zarząd Główny TLiAM, doceniając pracę całego oddziału, przyznał Józefowi Mikołajtisiowi (a także jego najbliższemu współpracownikowi Józefowi Wójcickiemu) medal stulecia Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza. Poeta i publicysta Tadeusz Gierymski stwierdził:

Profesor Józef Mikołajtis pełnił nadto jako jednostka rolę nie do powtórzenia w społeczności Częstochowy, był fenomenem dziś niezwykle rzadko spotykanym. Należał bowiem do legendarnego i prawie wymarłego już pokolenia humanistów o proweniencji jeszcze przed-

21 Zob. katalog wystawy *Władysław Sebyła. Nokturn †1940*, grudzień 2012 – kwiecień 2013, Warszawa 2013, s. 34.

22 O problemach związanych z terminem „ziemia częstochowska” – zob. ks. J. Związek, *Ziemia częstochowska w aspekcie historycznym*, w: *Słownik biograficzny ziemi częstochowskiej*, red. A. Zakrzewski, t. 1, Częstochowa 1998, s. 10.

23 „Komunikaty Naukowe” – tytuł ten jest powszechnie używany, choć „Komunikaty...” były wydawane w ramach wydawnictwa ciągłego zatytułowanego „Prace Naukowe”. Redaktorzy nie byli konsekwentni ani w zapisie tytułu, ani w samym numerowaniu poszczególnych tomów.

wojennej, dla których pytanie, czy „być kimś”, czy „mieć coś”, nie było żadnym dylematem. Był kimś na pewno i to absolutnie wyjątkowym.²⁴

I jeszcze fragment wypowiedzi Elżbiety Cichli-Czarniawskiej:

Oboje z mężem bardzo wiele zawdzięczamy Józefowi Mikołajtisowi (stryjecznemu bratu litewskiego pisarza, Mykolaitisa-Putinasa, w którego wileńskim mieszkaniu-muzeum znaleźliśmy się wkrótce po jego śmierci), twórcy i prezesowi Oddziału Towarzystwa, zasłużonemu profesorowi częstochowskich szkół średnich, a szczególnie Liceum im. R. Traugutta. Przede wszystkim jednak urodzonemu działaczowi kulturalnemu od czasów przedwojennych niemal do chwili odejścia. Potrafił on nieraz „spod ziemi” wydobyć fundusze na owe sesje, odczyty, czasem wycieczki, prowadzenie przez wiele lat Studium Humanistycznego – pożytecznej placówki, która upowszechniała wiedzę na poziomie ponadmaturalnym wśród społeczeństwa miasta. Cudem zdobywał papier na druk „Komunikatów”. Pozyskiwał nadmiernie zapracowanych prelegentów i, mówiąc dzisiejszym językiem, sponsorów tych przedsięwzięć, którzy nie lubili być hojni. Częstochowa wiele mu jest winna; czy o tym pamięta?²⁵

To pytanie pozostaje oczywiście otwarte. Choć z pewnością jego współpracownicy z Towarzystwa pamiętali i wciąż pamiętają o jego zasługach. O pracy i osiągnięciach Mikołajtisa pisali między innymi Edmund Łągiewka oraz Barbara Kubicka-Czekaj²⁶. W związku z przypadającą w 2016 roku dwudziestą piątą rocznicą śmierci Józefa Mikołajtisa oraz jubileuszem sześćdziesięciolecia Oddziału Częstochowskiego, zarząd wystąpił z inicjatywą nazwania jednej z ulic w mieście imieniem Józefa Mikołajtisa, co spotkało się akceptacją władz lokalnych.

Zamykając okres wyjątkowej aktywności Oddziału Częstochowskiego, którego symbolem stało się przede wszystkim nazwisko Józefa Mikołajtisa, należy powrócić do stwierdzenia, że sposób działania tego zasłużonego polonisty, tak mocno sprzężony z życiem miasta, w jakimś sensie wyczerpał się wraz z końcem lat osiemdziesiątych. Oddział Częstochowski, sprawując przez blisko czterdzieści lat funkcję ważnego podmiotu polonistycznego życia naukowego, bez wątpienia wypełniał, w miarę swoich możliwości, istniejącą w życiu miasta lukę.

NOWE WYZWANIA PRZEŁOMU WIEKÓW

W latach 1990–2000 na czele Oddziału Częstochowskiego stanęła dr Barbara Kubicka-Czekaj, mocno zaangażowana w pracę oddziału od momentu jego powołania. Jej zasługą było przeprowadzenie oddziału przez wyjątkowo trudne i skomplikowane lata transformacji ustrojowej w Polsce. W oddziale wciąż aktywni zostali Barbara Łągiewka, Edmund Łągiewka, Teresa Majak, Bronisława Kulka, Tadeusz Starczewski, Kazimiera Zdzisława Szymańska, Maria Wyporska. Skon-

24 T. Gierymski, *Józef Mikołajtis, czyli słowo o człowieku*, w: tegoż, *Miscellanea literackie*, Częstochowa 2005, s. 125.

25 E. Cichla-Czarniawska, dz. cyt., s. 100–101.

26 Zob. E. Łągiewka, *Mój Profesor (wspomnienie o Józefie Mikołajtisie)*, „Komunikaty Naukowe”, t. 42, red. E. Łągiewka, T. Starczewski, J. Wójcicki, Częstochowa 1991; B. Kubicka-Czekaj, *Udział Józefa Mikołajtisa w sprowadzeniu prochów Juliusza Słowackiego na Wawel*, w: *W kręgu wielkich romantyków polskich*, red. B. Kubicka-Czekaj, Częstochowa 2000.

centrowano się na regularnej pracy odczytowej, organizowano sesje naukowe. Na zebrania naukowe oddziału byli zapraszani również pisarze związani z Częstochową, między innymi Andrzej Kalinin i Ludmiła Marjańska. Logistycznie praca oddziału opierała się na współpracy z Biblioteką Publiczną im. dr. Władysława Biegańskiego, od lat wypróbowanego partnera częstochowskich polonistów. Z końcem lat dziewięćdziesiątych do oddziału przystąpili młodzi pracownicy naukowcy Wyższej Szkoły Pedagogicznej (obecnie Akademii im. Jana Długosza): Agnieszka Czajkowska, Krzysztof Czajkowski, Beata Łukarska i Elżbieta Wróbel. W 2000 roku odbyła się sesja naukowa „W kręgu wielkich romantyków polskich” (opublikowano także tom pokonferencyjny). Rok 2000 zamknął okres kierowania pracami oddziału przez Barbarę Kubicką-Czekaj.

W dowód wielkiego szacunku i uznania jej zasług dla rozwoju Oddziału Częstochowskiego w 2012 roku zarząd oddziału wystąpił z wnioskiem do Zarządu Głównego o przyznanie Barbarze Kubickiej-Czekaj tytułu Honorowego Członka Towarzystwa. Odbywający się w Złotym Potoku Zjazd Walny jednogłośnie przyznał jej to wyjątkowe wyróżnienie. Tytuł Honorowego Członka TLiAM Kubicka-Czekaj odebrała 23 października 2013 roku z rąk dr. hab. prof. IBL Jacka Wójcickiego (wiceprezesa Zarządu Głównego) na zorganizowanej przez oddział – wspólnie z Instytutem Filologii Polskiej AJD – uroczystości w Ośrodku Promocji Kultury „Gaude Mater”. Barbara Kubicka-Czekaj, niestrudzona propagatorka literatury polskiej i mistrzyni wykładu, wygłosiła odczyt „*Tego wskrzeście, kto wart życia...*”. Rok później, także w październiku, razem z Ośrodkiem Promocji Kultury „Gaude Mater” oddział zorganizował uroczysty Jubileusz sześćdziesięciopięciolecia pracy naukowej Barbary Kubickiej-Czekaj, którą na wniosek zarządu oddziału Prezydent Miasta Częstochowy odznaczył medalem Merentibus, przyznawanym wybitnym i zasłużonym dla rozwoju kultury miasta częstochowianom.

W 2001 roku wraz z wyborem na przewodniczącego dr. Krzysztofa Czajkowskiego nastąpiła w historii Oddziału Częstochowskiego ważna pokoleniowa zmiana. Nadal w pracy oddziału aktywnie uczestniczyli: mgr Maria Wyporska, pełniąca funkcję wiceprzewodniczącej, oraz mgr Teresa Majak, niezwykle sumiennie wypełniająca trudne obowiązki skarbnika, profesorowie Kazimiera Zdzisława Szymańska i Bronisława Kulka oraz mgr Barbara Łągiewka. Sekretarzem oddziału została dr Elżbieta Wróbel. Jedną z pierwszych decyzji, którą podjął ówczesny zarząd, było przeniesienie siedziby Oddziału Częstochowskiego do Instytutu Filologii Polskiej WSP w Częstochowie (obecnie AJD). To ważne i znaczące w historii oddziału wydarzenie. Uczelnia, o której istnienie pierwsi upominali się poloniści zrzeszeni w Towarzystwie, stała się oficjalną siedzibą Oddziału Częstochowskiego TLiAM. Związki pomiędzy WSP od momentu jej powstania (1972) a Oddziałem były zawsze silne. Poloniści pracujący naukowo w Towarzystwie zasilili kadrowo Instytut Filologii Polskiej. W gronie tym znaleźli się między innymi Barbara Kubicka-Czekaj i Edmund Łągiewka. Z chwilą jednak mocniejszego „instytucjonalnego” związku z uczelnią oddział częstochowski otrzymał pomoc organizacyjną,

a także znaczące finansowe wsparcie. Przygotowanie wielu ważnych przedsięwzięć – jubileuszy, sesji, wieczorów autorskich – byłoby wręcz niemożliwe, gdyby nie życzliwość władz uczelni, dziekańskich i rektorskich, która trwa do chwili obecnej. Oddział został zasilony nowymi członkami rekrutującymi się spośród pracowników naukowych IFP. Byli wśród nich: dr hab. Elżbieta Hurnik, dr hab. Henryk Gradkowski, dr hab. Robert Zawadzki, dr Renata Bizior, dr Anna Wypych-Gawrońska, dr Katarzyna Janus, dr Dorota Suska, dr Artur Żywiołek. Pod przewodnictwem Krzysztofa Czajkowskiego oddział otworzył się także na studentów polonistyki, umożliwiając młodym polonistom zdobywanie pierwszych doświadczeń w pracy naukowej. Wiele odczytów na zebraniach naukowych wygłaszali właśnie studenci. Spektakularnym sukcesem oddziału w 2003 roku stało się wydanie *Sonetów krymskich* Adama Mickiewicza w pięknej szacie graficznej i czterojęzycznej wersji: polskiej, rosyjskiej, ukraińskiej i krymskotatarskiej. Książka była autorskim pomysłem Krzysztofa Czajkowskiego, który opatrzył tę publikację wnikliwym wstępem²⁷. Honorowy patronat nad publikacją objął Polski Komitet do spraw UNESCO. Uroczysta promocja odbyła się 16 grudnia 2003 roku w Ośrodku Promocji „Gaude Mater”, z udziałem wielu znakomitych osób. Kolejną książkę oddział opublikował również w 2006 roku. Nosiła tytuł *Pomiędzy Krzemieńcem a Wilnem. Z nieznannej korespondencji Tadeusza Czackiego z Janem Śniadeckim (1809–1811)* i została przygotowana wspólnie przez Agnieszkę Czajkowską – autorkę wstępu – oraz Krzysztofa Czajkowskiego. Otrzymała ona także niezwykle staranną szatę graficzną, stając się doskonałą wizytówką naukowej i edytorskiej działalności oddziału²⁸.

TRADYCJA I WSPÓŁCZESNOŚĆ (2006–2016)

W 2006 roku zmieniły się władze oddziału. Przewodniczącą zarządu została dr Elżbieta Wróbel, pełniąca swoje obowiązki aż do chwili obecnej – w 2016 roku rozpoczęła się trzecia kadencja. Także niezmiennie obowiązki wiceprzewodniczącej – od dwóch kadencji – pełni dr hab. prof. AJD Agnieszka Czajkowska, a dr Joanna Warońska sprawuje funkcję skarbnika. Sekretarzem oddziału w 2016 roku została mgr Ewelina Mika, zastępując dr hab. Artura Żywiołka. Do grona najaktywniejszych członków, których działalność naukowa i społeczna wpłynęła w sposób zasadniczy na pracę oddziału w okresie 2006–2016, należą oprócz wyżej wymienionych także: dr Krzysztof Czajkowski, prof. dr hab. Elżbieta Hurnik, dr hab. prof. AJD Adam Regiewicz, mgr Jadwiga Wrzaszczyk²⁹, dr hab. prof. AJD Anna Wypych-Gawrońska, mgr Maria Wyporska.

27 Zob. A. Mickiewicz, *Sonety krymskie*, wstęp, układ i redakcja tekstu K. Czajkowski, Towarzystwo Literackie im. A. Mickiewicza, Częstochowa 2003.

28 Zob. *Pomiędzy Krzemieńcem a Wilnem. Z nieznannej korespondencji Tadeusza Czackiego z Janem Śniadeckim (1809–1811)*, red. i oprac. K. Czajkowski, wstęp oraz przypisy A. Czajkowska, Częstochowa 2006.

29 Tragiczna i nagła śmierć Jadwigi Wrzaszczyk w styczniu 2015 roku należy do najsmutniejszych wydarzeń ostatnich lat w naszym środowisku polonistycznym.

Oddział w okresie 2006–2016 starał się kontynuować tradycję badań regionalnych, czego efektem stała się zorganizowana w 2008 roku konferencja naukowa „Częstochowa w literaturze i kulturze – literatura i kultura w Częstochowie”. Ważnymi partnerami w tym przedsięwzięciu były Instytut Filologii Polskiej AJD (oraz Muzeum Częstochowskie. Patronat nad konferencją objęli: Polski Komitet do spraw UNESCO, Prezydent Miasta Częstochowy dr inż. Tadeusz Wrona oraz JM Rektor Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie dr hab. inż. Zygmunt Bąk. Wydano również książkę pokonferencyjną poświęconą Częstochowie i regionowi, zredagowaną przez organizatorki konferencji, Elżbietę Hurnik, Annę Wypych-Gawrońską i Elżbietę Wróbel³⁰.

Kolejnym ważnym wydarzeniem naukowym w działalności oddziału stało się uczestnictwo w październiku 2012 roku w uroczystościach związanych z osiemdziesiątą rocznicą objęcia przez Iwona Galla dyrektora Miejskiego Teatru Kameralnego w Częstochowie (Gall sprawował tę funkcję w latach 1932–1935). Warto przypomnieć, że na zaproszenie Józefa Mikołajtisa³¹ znakomity artysta teatru powrócił, choć na moment, do Częstochowy w 1958 roku, wygłaszając w Bibliotece Miejskiej wykład *Akt II „Akropolis” Stanisława Wyspiańskiego odczytany aktorom na próbie*³². W 1963 roku – już po śmierci Galla – w sprawozdaniach oddziału znalazła się informacja o planowanym uhonorowaniu działalności scenicznej Galla w Częstochowie tablicą na murze częstochowskiego teatru. Niestety zamiar ten, z niewiadomych przyczyn, nie został wówczas zrealizowany.

Działania podjęte przez Instytut Filologii Polskiej AJD w 2012 roku³³ miały zatem dla Oddziału Częstochowskiego TLiAM znaczenie wyjątkowe, umożliwiając zrealizowanie planów naszych zasłużonych poprzedników. Dzięki staraniom całego środowiska polonistycznego oraz dyrekcji Teatru im. Mickiewicza w Częstochowie nadano sali kameralnej teatru imię artysty i wmurowano pamiątkową tablicę w foyer. Z wielu wydarzeń towarzyszących temu wielkiemu świętu teatralnemu w Częstochowie Oddział Częstochowski TLiAM najbardziej zaangażował się w przygotowanie sesji naukowej zatytułowanej „Iwo Gall – reductowiec, artysta teatru”, zorganizowanej wspólnie z Zakładem Kulturoznawstwa IFP AJD, przy współpracy z Polskim Towarzystwem Badań Teatralnych oraz Instytutem im. Je-

30 Zob. *Literatura i kultura w Częstochowie. Częstochowa w literaturze i kulturze*, red. E. Hurnikowa, E. Wróbel, A. Wypych-Gawrońska, Częstochowa 2009.

31 Kontakty zawodowe Mikołajtisa z Gallem sięgają zapewne jeszcze okresu Częstochowy międzywojennej, kiedy Mikołajtis był m.in. recenzentem teatralnym „Słowa Częstochowskiego” i aktywnym działaczem kulturalnym w mieście.

32 Od 6 do 19 grudnia 1958 roku oddział zorganizował w Bibliotece Publicznej im. dr. Władysława Biegańskiego w Częstochowie cykl odczytów poświęconych Stanisławowi Wyspiańskiemu. Zob. anons prasowy: *Cykl wykładów publicznych o Stanisławie Wyspiańskim*, „Życie Częstochowy” 1958, nr 291.

33 Inicjatorem działań podjętych w 2012 roku był dr Zbyszek Jędrzejewski – badacz życia teatralnego w Częstochowie oraz pracownik naukowy IFP AJD. Konferencją poświęconą Gallowi kierowała dr hab., prof. AJD Anna Wypych-Gawrońska.

rzeżo Grotowskiego we Wrocławiu. W konferencji udział wzięło wielu wybitnych teatrologów i historyków teatru, czego owocem stała się pokonferencyjna publikacja³⁴.

Nawiązując także do tradycji stworzonej przez Józefa Mikołajtisa, władze oddziału rozpoczęły od 2008 roku organizowanie cyklu odczytów przeznaczonych dla mieszkańców Częstochowy, zainteresowanych literaturą i kulturą regionu. Członkowie TLiAM, a z czasem także zaproszeni goście, mieli możliwość zaprezentować przed szerszą publicznością rezultaty prowadzonych przez siebie badań. Cykl nosił oficjalną nazwę „Spotkania z literaturą”, a jego formuła nie była stała. Niektóre „Spotkania” miały również charakter wieczorów autorskich. Ważnym partnerem stało się Muzeum Częstochowskie, które zapewniło tej inicjatywie całe logistyczne zaplecze. „Spotkania” odbywały się w jednym z obiektów Muzeum Częstochowskiego, w Domu Poezji – Muzeum Haliny Poświatowskiej przy ul. Jasnogórskiej 23. Cykl odczytów zainaugurowała Maria Wyporska w styczniu 2008 roku, wygłaszając referat *Wyspiański a muzyka*. Cykl ten trwał przez blisko pięć lat, do 2013 roku, i w tym okresie odbyło się czterdzieści odczytów oraz wieczorów autorskich. Ważnym gościem była Elżbieta Cichla-Czarniawska (lipiec 2008). Warto wspomnieć też odczyt prof. dr. hab. Mariana Kisiela, prof. dr. hab. Stanisława Jaworskiego, a także spotkanie autorskie z prof. dr. hab. Zofią Zarębianką (grudzień 2008), która zaprezentowała swoje wiersze. W ramach organizowanego cyklu mieli swoje spotkania autorskie również twórcy związani z Częstochową, między innymi Zbysław Janikowski, Janusz Mielczarek, Janusz Pawlikowski, Barbara Strzelbicka. „Spotkania” cieszyły się sporym zainteresowaniem, jednak z czasem ich formuła po prostu się wyczerpała i zaprzestano ich organizacji.

Ciekawą inicjatywą popularyzatorską stało się – zorganizowane wspólnie z Ośrodkiem Promocji Kultury „Gaude Mater” – spotkanie „Gra z Miłozsem” w październiku 2011 roku. Wykład naukowy poświęcony twórczości naszego noblisty, przygotowany przez Agnieszkę Czajkowską, połączono z koncertem zespołu *Tetramorfy*, inspirowanym twórczością Miłozsa. Liderem zespołu jest członek Oddziału Częstochowskiego TLiAM – Adam Regiewicz.

Oddział wciąż aktywnie uczestniczy w życiu naukowym i kulturalnym miasta, współorganizując wiele spotkań autorskich i promocje książek. Obecne władze oddziału traktują te działania także jako ważną formę promocji środowiska naukowego zrzeszonego w Towarzystwie.

W omawianym okresie oddział aktywnie włączył się w życie całego Towarzystwa, czego przejawem było zorganizowanie FORUM POLONISTYCZNEGO, towarzyszącego spotkaniu wszystkich przewodniczących oddziałów, które odbyło się w Częstochowie w dniach 17–18 września 2009 roku. Było to wydarzenie wychodzące naprzeciw potrzebie dyskusji w środowisku humanistów nad problemami dydaktyki

34 Zob. *Iwo Gall – redutowiec, artysta teatru*, red. A. Wypych-Gawrońska, E. Wróbel, J. Warońska, Częstochowa 2014.

polonistycznej, spowodowane między innymi ówczesnymi zmianami programowymi w szkołach średnich. Referaty poprzedzające ogólną dyskusję wygłosili: prof. dr hab. Teresa Kostkiewiczowa, prof. dr hab. Lidia Wiśniewska, mgr Danuta Pusek (przedstawicielka Ministerstwa Edukacji Narodowej), prof. dr hab. Sławomir Jacek Żurek, mgr Anna Nakielska, dr Mirosław Gołuński, dr Stanisław Bortnowski³⁵. Uczestników forum oraz przedstawicieli TLiAM gościło także I Liceum Ogólnokształcące im. Juliusza Słowackiego, które przygotowało program artystyczny związany z twórczością wieszcz – wszystko działo się – znowu – w Roku Słowackiego. Oddział współpracował z IFP AJD, Samorządowym Ośrodkiem Doskonalenia w Częstochowie oraz z Kolegium Nauczycielskim w Wieluniu.

Najważniejszym wydarzeniem w historii Oddziału Częstochowskiego, i to nie tylko w ostatnich latach, było jednak zorganizowanie w dniach 2–5 września 2012 roku w Złotym Potoku ZJAZDU DELEGATÓW ODDZIAŁÓW³⁶. Zgodnie z tradycją Towarzystwa – zjazd zawsze poprzedza wydarzenie *stricte* naukowe – odbyła się także międzynarodowa sesja naukowa w dwusetną rocznicę urodzin Zygmunta Krasińskiego. Zjazd oraz konferencję wspólnie zorganizowali Oddział Częstochowski TLiAM, IFP AJD, Zarząd Główny TLiAM, Urząd Gminy Janów, Muzeum Regionalne im. Krasińskiego w Złotym Potoku. Zjazd oraz konferencja otrzymały pomoc i wsparcie ze strony Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, a honorowy patronat nad całością tego ważnego wydarzenia naukowego objęło Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Polski Komitet do spraw UNESCO, Rektor AJD w Częstochowie, Wójt Gminy Janów.

Dla gospodarzy Zjazdu i konferencji możliwość goszczenia tylu wybitnych naukowców oraz zasłużonych członków TLiAM stała się wyróżnieniem i dowodem uznania dla pracy i zaangażowania Oddziału Częstochowskiego. Naukowy plon konferencji poświęconej autorowi *Irydiona* został zebrany w tomie pokonferencyjnym, przygotowanym przez Agnieszką Czajkowską (kierującą konferencją) i Ewelinę Mikę³⁷. Spotkanie naukowe w Częstochowie stanowiło również okazję do pokazania wszystkim gościom uroków Jury Krakowsko-Częstochowskiej, którą podziwiano podczas wycieczki „szlakiem Zygmunta Krasińskiego”. Legendę romantycznego wieszczka w tym regionie popularyzował przez wiele lat Józef Mikołajtis³⁸. To znamieny przykład, jak przeszłość łączy się i przenika ze współczesnością.

35 Zob. „Wiek XIX. Rocznik Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza” 2010, R. 3 (45).

36 Zob. E. Miła, *Sprawozdanie ze zjazdu Delegatów Oddziałów Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza. Złoty Potok 2012*, „Wiek XIX. Rocznik Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza” 2012, R. 5 (47).

37 Zob. „Gdzie piękność, gdzie poezja...?”. *Zygmuntowi Krasińskiemu w 200. rocznicę urodzin (1812–1859)*, red. A. Czajkowska, E. Miła, Częstochowa 2013.

38 Krytyczną weryfikację legendy Krasińskiego, związaną ze Złotym Potokiem, przedstawił w trakcie konferencji w Złotym Potoku Krzysztof Czajkowski, wygłaszając referat *Józefa Mikołajtisa „Złotopotocka” legenda o hrabim Zygmuncie Krasińskim*, który został ogłoszony na łamach rocznika TLiAM („Wiek XIX. Rocznik Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza” 2012, R. 5 (47)).

Z okazji jubileuszu Oddziału Częstochowskiego pragnę w imieniu obecnego Zarządu i członków naszego oddziału serdecznie podziękować wszystkim naszym przyjaciołom. Zarządowi Głównemu TLiAM – Prezes, prof. dr hab. Grażynie Borkowskiej i Wiceprezesowi dr. hab. prof. IBL Jackowi Wójcickiemu – za pomoc i wsparcie, otrzymywane w wielu naszych naukowych przedsięwzięciach. Szczególne słowa podziękowania kieruję również pod adresem JM Rektora Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, Władz Dziekańskich oraz Dyrekcji Instytutu Filologii Polskiej za życzliwość okazywaną naszemu oddziałowi. Dziękuję także władzom Częstochowy oraz wszystkim instytucjom naukowym i kulturalnym, z którymi współpracowaliśmy przez sześćdziesiąt lat istnienia oddziału.

ABSTRACT

ADAM MICKIEWICZ LITERARY SOCIETY BRANCH IN CZĘSTOCHOWA
(1956-2016) – THE SIXTIETH ANNIVERSARY

The article presents the main achievements of the branch in Częstochowa. It is a reminiscence of a group of outstanding Polonists from Częstochowa, which included such personalities as Józef Mikołajtis, who founded the branch in December 1956. The titles of various parts of the article emphasize important individuals and momentous events in the history of the branch. The article also emphasizes community involvement of Polish teachers affiliated to the branch regarding the development of culture and science in Częstochowa. It also recalls the branch's successes, which was led in subsequent years by Józef Wójcicki (1987–1989), Barbara Kubicka-Czekaj (1990–2000), Krzysztof Czajkowski (2001–2006) and Elżbieta Wróbel (2006–2016).

KEY WORDS

Adam Mickiewicz Literary Society, Częstochowa, education